

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

МИСАН Віктор Олександрович

УДК:372.893

РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ ПРОПЕДЕВТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

13.00.02 – теорія і методика навчання історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії та філософії Міжнародного університету “Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені академіка С. Дем’янчука, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Пометун Олена Іванівна,

Інститут педагогіки,

завідувач лабораторії історичної освіти.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Андрусишин Богдан Іванович,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,

декан соціально-гуманітарного факультету;

кандидат педагогічних наук

Пироженко Лідія Володимирівна,

Інститут педагогіки,

старший науковий співробітник лабораторії історії педагогіки.

Провідна установа: Київський міський педагогічний університет

імені Б.Д. Грінченка Міністерства освіти і науки України,

кафедра методики викладання історії та права, м. Київ.

Захист відбудеться “12 “ вересня 2003 року о 14. 30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.06 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “1” серпня 2003 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради,

кандидат історичних наук

А. Г. Бульвінський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В контексті гуманізації та гуманітаризації сучасної системи освіти пріоритетною стає історична освіта, яка сьогодні повинна давати не стільки знання фактів, скільки навчити учнів розуміти історичний процес та осмислювати його, адже, за визначенням А. Тойнбі, вона виступає в ролі “дослідника людських відносин, що розгорнуті в просторі та часі”. В останні роки відбулися помітні зміни у цій царині. Значна частина істориків відмовилася від монополії однієї ідеології або ж історичної концепції тлумачення історії. Здійснено перехід до викладання історії України як пріоритетної дисципліни. Значні зміни відбулися у змісті навчальних програм, підготовці державних стандартів, розробці концепції історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи, у випуску підручників та різноманітної навчально-методичної літератури. Суттєвими зрушеннями характеризується і розвиток вітчизняної методичної думки. Це стосується теоретичного обґрунтування мети і завдань навчання історії, обсягу і змісту шкільних курсів, системи основних понять та методики їх формування, розвитку особистості учня на уроках історії.

Початкова історична освіта, що розпочинає систему шкільної історичної освіти, тісно пов'язана з її метою та завданнями, які обумовлені низкою факторів. З одного боку, це глобальні зміни, пов'язані з новою інформаційною ситуацією, що склалася на початку XXI ст. внаслідок технологічної та інформаційної революції й прискоренням інтеграції України у світове співтовариство, пошуком нею власного місця у багатовимірному сучасному світі, з іншого – із новими підходами виховання особистості, розбудовою національної системи освіти в умовах державотворення. Історична пропедевтика як складова історичної освіти у перехідному суспільстві виховує у дітей ціннісне ставлення до предмета, стійкий інтерес до історичних подій та процесу їх пізнання, закладає основи самоідентифікації особистості, її самореалізації у сучасному суспільстві. Вона допомагає сформувати в учнів основи почуття особистої та національної гідності, що є найважливішою складовою історичної свідомості. Одночасно пропедевтичний курс історії виступає фундаментом для засвоєння матеріалу систематичних курсів, розвитку історичного мислення, формування системи предметних умінь і навичок. Отже, важливість історичної пропедевтики очевидна.

Водночас відзначимо, що розвиток історичної пропедевтики в сучасній українській школі далеко не завершений як із погляду змісту, так і методики викладання. Зокрема, не до кінця розв'язаними залишаються проблеми пов'язані із визначенням обсягів змісту курсу, місцем краєзнавчого матеріалу в курсі, особливостями типології сучасного уроку, доцільністю вивчення історичної пропедевтики у початковій школі тощо.

Для правильного розуміння й вирішення проблем, що виникають у зв'язку з викладанням пропедевтичного курсу історії, конче необхідний аналіз, узагальнення та творче осмислення й використання досвіду, нагромадженого за весь період розвитку шкільної освіти України.

Питання розвитку історичної пропедевтики було предметом вивчення багатьох вчених. Насамперед це стосується праць методистів-істориків В. Бернадського, А. Булди, М. Васильєвої, Н. Ворожейкіної, Г. Герасимової, Л. Геллерштейна, І. Гіттіс, Т. Голубєвої, Є. Звягінцева, В.Карцова, П. Козіка, І. Сукневич, В. Уланова та інших, які дають нам можливість ознайомитися з особливостями методики викладання пропедевтичних курсів на тому чи іншому етапі розвитку школи.

Деякі аспекти проблеми висвітлені у працях із розвитку шкільної історичної освіти та методики викладання в цілому. Це стосується робіт Л. Бущика, А. Колоскова, В.Комарова, Т.Ладиченко, М. Лисенка, Л. Мельника, І. Наулка, П. Некрасова, О.Пометун, Т. Самоплавської, В.Сотниченка, Г. Швидько та інших.

Ряд вітчизняних та зарубіжних вчених в останні роки присвятили наукові розвідки або ж звернули увагу на проблеми пропедевтичних курсів історії (праці Н. Ворожейкіної, Н. Петрової, Л.Пироженко, О. Пометун, М. Студеннікіна, Г. Фреймана). Однак вони висвітлюють лише окремі аспекти функціонування історичної пропедевтики в загальноосвітній школі.

Науковий пошук, спрямований на формування змісту й методики викладання пропедевтичних курсів, триває і сьогодні. Про це свідчать публікації Л. Вівчарук, В.Власова, О.Гісема, І. Гриценка, Н. Грищенко, П. Горохівського, О. Данилевської, Л.Жарової, М.Карабанова, О. Кучерука, Ф. Левітаса, О. Мартинюка, І. Мішіної, Ю.Ніраза, О. Пометун, О. Оршак, Г.Фреймана, Л. Шашури та ін. Усі вони здебільшого стосуються змісту курсу (що вивчати), терміну навчання (на якому етапі та як довго вивчати) і методики викладання.

У ряді історичних та історико-педагогічних праць, які розглядають розвиток освіти в Україні у загальноісторичному контексті, містяться цікаві дані про генезис історичної пропедевтики. Це публікації В. Біднова, В. Борисенка, М. Грушевського, Д. Бантиша-Каменського, І. Крип'якевича, С. Кульчицького, І. Огієнка, Н. Полонської-Василенко, С.Сірополка, В. Смолія, О. Субтельного, О. Сухомлинської, Н. Яковенко, М. Ярмаченка та інших. Проте, предметом окремого комплексного дослідження історична пропедевтика ще не була. Сьогодні поки що відсутні узагальнюючі роботи, які дали б відповідь на ряд запитань стосовно розвитку історичної пропедевтики: на якому етапі шкільної історичної освіти сформувалися пропедевтичні курси; за якими принципами здійснювався відбір історичного матеріалу до початкових курсів, як змінювалися ці принципи і які фактори на них впливали; на яких ступенях школи впроваджувалися пропедевтичні курси; яке місце в курсах належало вивченню краснавчого матеріалу; як змінювався курс та методика його викладання. Відповіді на ці запитання дозволили б вирішити актуальні проблеми сучасної історичної пропедевтики та прогнозувати її майбутнє.

Таким чином, важливість дослідження історичної пропедевтики як складової шкільних курсів історії, її недостатня теоретична вивченість, необхідність у подальшому розвитку змісту та методики викладання сучасного курсу історії, формування основ історичної свідомості, що є складовою національного виховання, визначили вибір теми наукового дослідження: “Розвиток історичної пропедевтики в українській школі”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до комплексного плану наукової програми Міжнародного університету “Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені С.Дем'янчука “Система виховання учнів та студентської молоді на ідеях миру у навчально-виховній практиці школи й вузу” (протокол засідання вченої ради №4 від 25 жовтня 1995 р.). Тему дисертації узгоджено на засіданні бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол №8 від 30.10.2001 р.).

Об'єкт дослідження – шкільна історична освіта в Україні.

Предмет дослідження – пропедевтичні курси історії у вітчизняній загальноосвітній школі.

Мета дослідження – здійснити ретроспективний конструктивно-критичний аналіз генезису й результатів розвитку шкільної історичної пропедевтики в Україні як складової шкільної історичної освіти та визначити можливості використання нагромадженого позитивного досвіду в сучасних умовах.

Об'єкт, предмет і мета дослідження зумовили його основні **завдання**:

- простежити історичний шлях розвитку шкільної історичної пропедевтики, виділити основні періоди та етапи її формування і функціонування;
- охарактеризувати структуру і зміст початкової історичної освіти, пропедевтичних курсів історії у процесі розвитку школи в Україні;
- розкрити особливості становлення і розвитку методики історичної пропедевтики, її проблематику та вплив на процес навчання на різних етапах розвитку школи;
- виявити провідні тенденції у розвитку історичної пропедевтики та їх перспективне значення для подальшого генезису теоретичних основ педагогіки, методики викладання історії та практики сучасної школи.

Методи дослідження. У процесі дослідження проблеми використано теоретичний діахронний аналіз історико-педагогічної літератури, за допомогою якого з'ясувалася послідовність розвитку історичної пропедевтики. Синтез і теоретичні узагальнення застосовувалися при обробці фактичних матеріалів, отриманих із архівних документів, наукових праць вітчизняних педагогів, навчально-методичної літератури з історичної пропедевтики. Історико-генетичний метод використовувався для вивчення процесу розвитку історичної пропедевтики в Україні протягом XVIII – початку XXI ст. у динаміці, змінах і часовій

послідовності. Проблемно-цільовий аналіз наукової літератури розкриває місце й роль історичної пропедевтики в шкільній історичній освіті на різних етапах її розвитку. За допомогою порівняльного аналізу нормативно-методичної документації, статистичних даних, звітів навчальних закладів, архівних документів і матеріалів, навчально-методичної літератури з'ясовувалися особливості шкільної пропедевтики на тому чи іншому етапі розвитку освіти. Аналіз педагогічної та суспільно-політичної періодики допоміг розкрити основні тенденції щодо змісту історичної пропедевтики, напрямки її реформування та розвитку.

При узагальненні фактичного матеріалу, систематизації результатів дослідження використовувалися узагальнюючий аналіз та метод систематизації. Вивчення сучасного стану розвитку шкільної історичної пропедевтики здійснювалося за допомогою методів типологізації та класифікації і педагогічного спостереження. Для дослідження змін ціннісних орієнтацій у змісті історичної пропедевтики у просторі й часі використовувався конструктивно-генетичний метод. За допомогою аксіологічного методу здійснювався відбір матеріалу та його оцінка.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає у тому, що у дисертації:

- уперше на сучасному етапі розвитку школи з'ясовано сутність поняття “історична пропедевтика”, укладено її періодизацію, досліджено генезис змісту й методики шкільної історичної пропедевтики, визначено структурні компоненти та принципи, згідно яких на різних етапах розвитку шкільництва укладалися пропедевтичні курси історії, узагальнено сучасні тенденції у розвитку шкільної історичної пропедевтики, що дозволяє прогнозувати її подальше майбутнє;

- визначено місце пропедевтичних курсів у шкільній історичній освіті, взаємозв'язок змісту історичної пропедевтики з елементарними та систематичними курсами історії;

- розроблено схему аналізу сучасного уроку з пропедевтичного курсу історії України для загальноосвітньої школи за типовими й видовими ознаками;

- укладено навчально-методичний комплекс із пропедевтичного курсу історії України для сучасної масової загальноосвітньої школи;

- до наукового обігу введено нові документи, історичні факти, які дають можливість створити цілісне уявлення про розвиток шкільної історичної пропедевтики в Україні у XVIII – початку XXI ст.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці навчальної програми, підручника, хрестоматії, робочого зошита учня, що увійшли до навчально-методичного комплексу з історичної пропедевтики (5 клас); підготовці відповідних методичних рекомендацій для учителів історії та укладанні системи проблемних, аксіологічних пізнавальних завдань для учнів.

Результати дослідження впроваджені в навчально-виховний процес шкіл України. Зокрема, з 1995 р. у школах використовують підручник “Оповідання з історії України” та робочий зошит учня; з 1996 р. експериментальну програму, розроблену в співавторстві з Ю.Олексиним; з 1997 р. навчальну книгу-хрестоматію “Джерело” та підручник “Оповідання з історії України” для шкіл із російською мовою навчання; з 1998 р. – з угорською та румунською мовами; з 2001 р. – із польською мовою навчання. Всі вони мають відповідні грифи Міністерства освіти і науки України (“Рекомендовано”, “Затверджено”).

Матеріали дисертації можуть бути використані при підготовці підручників, методичних посібників, робочих зошитів із відповідних курсів історії, у викладанні курсів із загальної педагогіки, шкільних курсів історії та методики їх викладання, спецкурсів та спецсеінарів із проблеми дослідження, для написання посібника із методики викладання пропедевтичного курсу історії України.

Про практичне значення результатів дослідження свідчить також те, що навчально-методичний комплекс з пропедевтичного курсу історії України визнано одним із кращих у III турі конкурсу підручників програми “Трансформація гуманітарної освіти в Україні”, що проводився Міністерством освіти України за сприяння Міжнародного фонду “Відродження” (протокол №12 від 29.09.1995 р.).

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечується глибоким теоретичним аналізом проблеми, ретельним вивченням педагогічного досвіду й практики навчання пропедевтичних курсів історії на різних етапах розвитку школи; відповідністю використаних методів меті та завданням дослідження; практичною перевіркою розроблених положень і рекомендацій щодо організації навчання з початкових курсів історії у 5 класі.

Особистий внесок здобувача. Наведені в роботі наукові матеріали, дані та висновки є самостійним внеском здобувача у розв’язання досліджуваної проблеми. У надрукованій у співавторстві експериментальній програмі “Історія України. 5 клас.” автору належить ідея створення програми з початкового курсу історії України з елементами краєзнавства, він є укладачем пояснювальної записки та основного змісту.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися шляхом оприлюднення їх матеріалів та висновків у наукових та науково-методичних виданнях, впровадження в практику загальноосвітньої школи. Основні положення й результати дослідження доповідалися й обговорювалися на міжнародних, Всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях: “Виховання української молоді в дусі миру й взаєморозуміння” (м.Рівне, 15–17 грудня 1992 р.), “Проблеми формування нравственной устойчивости личности учащихся в современных условиях” (м. Чебоксари, 21–22 квітня 1993 р.), “Українознавство й гуманізація освіти” (м. Дніпропетровськ, 19–21 травня 1993 р.), “Інноваційні технології у процесі

викладання історії” (м. Тернопіль, 28–29 листопада 2000 р.); на засіданнях кафедр педагогіки, історії та філософії Міжнародного університету “РЕГІ” ім. академіка С. Дем’янчука (м. Рівне, 1998 – 2002 рр.). Досвід з проблеми “Розвиток історичної свідомості і мислення учнів у процесі вивчення історії України” затверджено і занесено до Центру науково-педагогічної інформації (протокол №8 від 28 грудня 1994 р., реєстраційний № 16–359). Результати дослідження до 1994 р. упроваджувалися в навчальних закладах Рівненщини, а з 1995 р. в загальноосвітніх школах України (довідки Житомирського, Закарпатського, Луганського, Львівського, Рівненського інститутів післядипломної педагогічної освіти та Комінтернівського відділу освіти за № 6/4–136 від 21.03.2003 р.; № 01–02/64 від 20.03.2003р.; №97 від 07.04.2003 р.; №94 від 25.03.2003 р.; №69 від 17.03.2003 р.; №200 від 25.03. 2003 р.)

Публікації. Матеріали дослідження відображені у 24 публікаціях, зокрема у 6 наукових статтях у фахових виданнях, 6 підручниках, 4 навчально-методичних посібниках та 1 програмі.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Основний зміст дисертації викладений на 188 сторінках. Список використаних джерел включає 603 найменувань. Повний обсяг дисертації складає 248 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено об’єкт і предмет, головні завдання та джерела дослідження; розкривається наукова новизна, теоретична й практична значимість роботи, наведені дані про апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі** “Формування історичної пропедевтики в навчальних закладах України у XVIII–XIX ст.” з’ясовано стан наукової розробки проблеми, обґрунтовано наукову періодизацію історичної пропедевтики, проаналізовано розвиток початкових курсів історії та методик їх викладання у XVIII та XIX ст.

У процесі дослідження виявлено, що упродовж другої половини XIX та першої половини XX ст. історична пропедевтика не була предметом наукового дослідження. У другій половині XX ст. окремі аспекти історичної пропедевтики висвітлювались у роботах із розвитку шкільної історичної освіти Л. Бущика, А. Колоскова, М. Лисенка, І. Наулка, П. Некрасова, Г. Швидько. На сучасному етапі у працях українських учених Л. Пироженко, О. Пометун, Т. Самоплавської вперше зроблена спроба подати об’єктивну оцінку розвитку історичної освіти на Україні упродовж XX ст. та проаналізувати її складові. Помітний внесок у розробку проблеми зробили дослідження з методики історичної пропедевтики А. Булди, М. Васильєвої, В. Волжаніна, Н. Ворожейкіної, Л. Геллерштейна, Г. Герасимової, І. Гіттіс, М. Голубевої, Є. Звягінцева, В. Карцова, П. Козіка, А. Кролюницького, М. Кругляка, С. Нікольського, С. Сингалевича, В. Уланова та ін.

Керуючись сучасною науковою періодизацією розвитку вітчизняної школи та педагогічної науки, враховуючи розвиток історичної освіти та реформування освітньої галузі в цілому, в дисертації обґрунтовані такі основні періоди в генезисі історичної пропедевтики: п е р ш и й – XVIII ст.: становлення початкової історичної освіти та пропедевтичних курсів; д р у г и й – XIX ст.: формування початкової історичної освіти та пропедевтичних курсів як складової шкільної історичної освіти; т р е т і й – 1900–1920 рр.: формування початкової історичної освіти та історичної пропедевтики в умовах відродження Української держави та національної школи. У межах цього періоду виділено два етапи: а) 1900–1917 рр. – функціонування історичної пропедевтики в умовах революційних змін початку XX ст. та Першої світової війни; б) 1917–1920 рр. – викладання пропедевтичних курсів історії України у національній школі. Ч е т в е р т и й – 1920–1991 рр.: розвиток початкової історичної освіти в умовах функціонування радянської школи. Його основні етапи: а) 1920 – початок 1930-х рр.: історична пропедевтика в період утвердження радянської влади; б) 1934 – кінець 1960-х рр.: функціонування історичної пропедевтики у початковій школі; в) початок 1970-х – 1991рр.: вивчення курсу “Епізодичні оповідання з історії СРСР” в загальноосвітній школі. П’ятий – з 1991 р.: формування змісту й методики викладання пропедевтичного курсу історії України. Його основні етапи: а) 1991–1992 рр.: запровадження початкового курсу історії України, апробація проекту програми з курсу; б) з 1993 р. – початковий курс історії України – навчальна дисципліна загальноосвітньої школи.

Проведене дослідження дозволило охарактеризувати специфіку основних періодів розвитку історичної пропедевтики. П е р ш и й період тісно пов’язаний з формуванням шкільної історичної освіти, коли історична пропедевтика ще не виділилася в окрему галузь знань, а функціонувала у вигляді коротких курсів всесвітньої та вітчизняної (російської) історії. Упродовж д р у г о г о періоду історична пропедевтика виділяється не лише в окрему галузь шкільної історії, але й початкової освіти. За елементарною історичною освітою утверджується назва “початкова”, за курсами – “початковий”, “елементарний”, “вступний”, “пропедевтичний”, “епізодичний”. Здійснюється апробація трьох основних пропедевтичних курсів: а) вітчизняного (історія Росії), б) всесвітнього, в) комбінованого (історія Росії та всесвітня).

Особливе місце т р е т ь о г о періоду розвитку історичної пропедевтики обумовлене впливом революційних подій 1905–1907 рр. та 1917–1920 рр. і докорінним реформування освітньої галузі. У цей час історична пропедевтика уперше стала навчальною дисципліною української національної школи. Саме в ці роки українськими педагогами та вченими Б.Барвінським, Б. Грінченком, Н. Григор’євим, М. Грушевським, П. Клименком, Г. Коваленком, І.Крип’якевичем та ін. обґрунтовані теоретичні засади курсу, визначено обсяг історичного матеріалу, розроблені основи методики викладання, укладені перші навчальні книги з історії України. Ч е т в е р т и й період характеризується постійним пошуком, реформуванням галузі, експериментами в

1920–1930-ті роки, вивченням елементарного курсу історії СРСР у початковій школі. З 1970-х років початковий курс історії вивчають в загальноосвітній школі, що позитивно вплинуло на цілісність і наступність у шкільній історичній освіті. П'ятимісячний період ми розглядаємо як новий етап у розвитку початкової історичної освіти в українській школі. Він є унікальним явищем за своєю сутністю, відбувається в умовах творення демократичної держави, реформування всієї освітньої галузі. Саме в цей час відбулося утвердження початкового курсу історії України як навчальної дисципліни основної школи, здійснювалася апробація та експериментальне впровадження програм, підручників, навчально-методичного комплексу з історичної пропедевтики.

В контексті досліджуваної проблеми постало питання про назву курсу. Результати дослідження показали, що упродовж тривалого часу за курсом утверджувалися різні назви: “короткий курс”, “елементарний”, “вступний”, “епізодичний”, “оповідання”, “пропедевтичний”. Враховуючи досвід становлення шкільних курсів історії та освітянську традицію, започатковану в роки державотворення (1917–1920 рр.), лексичне значення термінів, якими позначалися початкові курси історії, принципи побудови й обсяг сучасного початкового курсу історії України, у дисертації обґрунтовано використання щодо курсу терміну “пропедевтичний”. Цим терміном ми позначаємо початковий шкільний курс історії України, викладений у стислій формі, в основі якого найважливіші історичні події держави, сторінки з життя народу та його відомих представників, який готує учнів до вивчення елементарних та систематичних курсів історії.

Особливістю розвитку історичної пропедевтики у XVIII ст. був її тісний зв'язок з утвердженням історії як навчальної дисципліни тогочасних освітніх закладів у вигляді двох курсів: загальної (всесвітньої) та вітчизняної (російської), що вплинуло на появу елементарних (початкових) курсів історії, щоправда, до кінця століття вони читалися лише в старшій школі. На цьому етапі початкова історична освіта ще не функціонувала як окрема галузь шкільної історичної освіти.

Інтенсивне реформування освіти в XIX ст. суттєво вплинуло на розвиток початкової історичної освіти. Запровадження викладання історії у навчальних закладах України та Росії двома концентрами сприяло утвердженню історичної пропедевтики як обов'язкового освітнього елемента. В цей час були розроблені навчальні програми пропедевтичних курсів, підручники, сформувалася методика викладання, проходила апробація в початковій школі основних курсів історії. Друга половина XIX ст. стає часом утвердження початкової історичної освіти у різних типах навчальних закладів.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що впродовж XVIII та XIX ст. в українській школі національна історія не викладалася і – відповідно – пропедевтичні курси з української історії ще не були сформовані. Це пояснюється, в першу чергу, об'єктивними історичними причинами. Оскільки українські землі перебували тоді у складі Російської та

Австро-Угорської імперій, освітня політика яких ігнорувала національний фактор і підпорядковувалася імперським завданням.

У **другому розділі** “Зміст і особливості пропедевтичних курсів та методика їх викладання у ХХ ст.” розкриті засади функціонування історичної пропедевтики в умовах революційних подій 1905–1907 рр. і 1917–1920 рр., Першої світової війни та реформування освітньої галузі в радянські часи.

ХХ ст. виявилось найбільш плідним у розвитку й утвердженні історичної пропедевтики як навчальної дисципліни освітніх закладів України. Цей процес здійснювався поетапно навіть у межах окремих періодів. Одним із досягнень третього періоду слід вважати запровадження обов’язкового вивчення історії у початковій школі (з 1900 р.) та розвиток методики історичної пропедевтики. На цей час уже були визначені: предмет курсу (вітчизняна історія); освітньо-виховні завдання (навчальні: ознайомити з найважливішими історичними подіями держави та її видатними представниками; виховні: виховувати почуття патріотизму, повагу до історичного минулого); укладена класифікація методів навчання (хронологічно-прогресивний, культурний, біографічний, хронологічно-регресивний, концентричний, реальний, групуючий, географічний, колективно-категорійний, порівняльний, синхроністичний, катехізації, драматизації); підготовлені ряд узагальнюючих праць (роботи В. Волжаніна, С. Нікольського, С. Сингалевича, В. Уланова); пропагувалися нові засоби та прийоми навчальної діяльності (історичні карти, ілюстративний матеріал, уроки-екскурсії, використання “туманних” картинок – слайдів тощо).

У результаті аналізу навчальних програм з історичної пропедевтики кінця ХІХ – початку ХХ ст. нами були встановлені основні принципи відбору історичного матеріалу: хронологічний, тематичний, біографічний. Саме вони склали основу тогочасних нових програм, які ми класифікували, враховуючи зміст та основні підходи щодо його компонування, на класичні (традиційні), культурно-побутові, еволюційні, тематичні, хронологічно-тематичні.

Під впливом революційних подій 1905–1907 рр. та у післяреволюційний час не припинявся рух за створення національної школи в Україні. Його результатом стала поява підручників з історії України. Уперше українська історія постала як предмет навчання в умовах бездержавності. Книги оповідань з історії Б. Барвінського, Б. Грінченка, М. Грушевського, Г. Коваленка за своєю структурою, принципами відбору матеріалу компонувалися за схемою російських та європейських (польських, австрійських) підручників, однак відрізнялися змістом, оскільки уперше репрезентували історію українського народу.

Проведене дослідження свідчить, що найпомітніші зміни в розвитку історичної пропедевтики відбулися в роки української національно-демократичної революції. “Проект єдиної школи на Україні” вперше офіційно затвердив пропедевтичний курс історії України як дисципліну

початкової школи. Вона вивчалася впродовж 3-го і 4-го років навчання (2 год. на тиждень). У цей час були розроблені основні засади викладання в українській школі національної історії. Для утвердження історії України як навчальної дисципліни чимало зусиль доклали Н. Григор'єв, який уперше комплексно підійшов до вирішення проблем історичної пропедевтики: окреслив змістовий аспект курсу з врахуванням у ньому краєзнавчого компоненту, уклав декілька підручників, розробив основні вимоги до навчання історії у початковій школі, обґрунтував доцільність такого курсу для молодшого шкільного віку, звернув увагу на особливості методики викладання історичної пропедевтики. Остання стала складовою національного виховання, сприяла формуванню патріотизму, історичній свідомості, етнічній самобутності тощо. Завдяки наполегливій праці Б. Барвінського, Н. Григор'єва, М. Грушевського, О. Єфименко, П.Клименка, Г. Коваленка, І. Крип'якевича, Г. Хоткевича та інших пропедевтичний курс історії України набрав обрисів шкільної дисципліни й успішно викладався впродовж 1918–1920 рр. в українізованих школах.

У 20-ті роки ХХ ст., з утвердженням радянської влади, історична пропедевтика зникла з переліку шкільних навчальних дисциплін. Заміна історії суспільствознавством, вивчення комплексних тем негативно вплинули на розвиток шкільної історичної освіти в цілому, оскільки її функція звелася до ілюстрування суспільно-політичних та економічних процесів. Разом із тим, досліджуваний період мав ряд позитивних здобутків. Вони стосуються використання історичного краєзнавства, за допомогою якого здійснювалося пізнання суспільно-історичних процесів та надбань українських педагогів у методиці викладання. Саме в цей час спостерігається перехід від традиційних методик навчання – до інноваційних, де домінували індивідуальні та колективні форми роботи учителя й учнів.

Відновлення громадянської історії у 1930-ті роки в навчальних закладах сприяло запровадженню у початковій школі елементарного курсу історії СРСР, який до кінця 1950-х років зазнав істотних змін і був замінений на “Епізодичні оповідання з історії СРСР”. У кінці 1960-х років він стає дисципліною основної школи. Навчання історії здійснювалося за державною програмою та підручником, затвердженими Міністерством освіти СРСР.

Аналіз програм та підручників досліджуваного періоду засвідчує, що в змісті історичної пропедевтики надавали перевагу темам класової боротьби, трудового й бойового героїзму, ролі комуністичної партії та її керівників в історії радянського суспільства. Ідеологічна спрямованість курсу залишалася незмінною впродовж усього його існування. Національна історія у програмі та підручниках подавалася в контексті історії Росії або ж СРСР. У програмі було фактично зігнороване історичне краєзнавство. Лише наприкінці 1980-х років здійснена спроба створити інтегрований пропедевтичний курс історії, до якого увійшли б всесоюзний (базовий) та республіканський (додатковий) компоненти.

Суттєвих змін зазнало у цей час науково-методичне забезпечення курсу історії. Провідними вченими та методистами А. Булдою, М. Васильєвою, Н. Ворожейкіною, І.Гіттіс, Л.Геллерштейном, Т. Голубєвою, В. Карцовим, П. Козіком, М. Кругляком, І.Сукневич та ін. досліджувалися як окремі, так і загальні проблеми викладання епізодичного курсу історії СРСР. У цей час сформувалося декілька напрямів наукового пошуку: 1) підготовка загальних праць із методики викладання історичної пропедевтики (І. Гіттіс, Г. Герасимова, В. Карцов, П. Козік); 2) удосконалення навчання шляхом моделювання уроків та окремих методів і прийомів (М.Васильєва, Н. Ворожейкіна, Л.Геллерштейн, Т. Голубєва); 3) формування та вдосконалення історичного мислення школярів (А. Булда, Є. Головкина, Н. Запорожець, Г. Кревер, М. Кругляк, І.Сукневич).

Педагогічна практика досліджуваного періоду збагатила історичну пропедевтику досвідом використання уроків різного типу. Уперше здійснено спробу розробити типологію уроків із початкового курсу історії (О. Вагін). Формувалося уявлення і про видовий ряд уроків (форму): урок-екскурсія, кіноурок, телеурок, предметний урок тощо. За рівнем організації, технічним обладнанням, використанням індивідуальних та колективних форм роботи, систематизації та узагальнення навчального матеріалу уроки 1970–1980-х років якісно відрізнялися від уроків 1930–1960-х років. Цей період характеризується впровадженням інноваційних підходів у навчанні: проблемне вивчення історії; поглиблення міжпредметних зв'язків; активізація навчання з опорою на самостійну роботу; використання групових форм роботи, логічних завдань, диференційованого навчання; діагностування рівнів пізнавальних можливостей тощо. Ефективною для цього періоду стала пропаганда передового педагогічного досвіду, який здебільшого висвітлювався у журналах “Начальная школа”, “Преподавание истории в школе”, “Радянська школа”.

У **третьому розділі** “Пропедевтичний курс історії України як навчальна дисципліна сучасної школи” досліджується процес відродження й становлення історичної пропедевтики у загальноосвітній школі в останні роки ХХ – початку ХХІ ст., зокрема, експериментальне впровадження початкових курсів історії, основні тенденції в розвитку історичної пропедевтики на сучасному етапі, особливості викладання початкового курсу історії України, характеристика уроку тощо.

Якщо у 1991–1992 рр. лише здійснювалася апробація пропедевтичного курсу історії України, то упродовж 1993–2002 рр. початкова історична освіта стала складовою освітньої галузі, а історична пропедевтика увійшла до інваріантної частини навчального плану як обов'язкова дисципліна середньої загальноосвітньої школи. На цьому етапі: впроваджувалися альтернативні програми; здійснювалася апробація підручників та навчальних посібників; розроблялося навчально-методичне забезпечення курсу; за рахунок шкільного компоненту вивчалися пропедевтичні курси з історії у початковій школі, курс історії з елементами екологічних знань тощо.

У другій половині 1990-х років сформувалися два рівні шкільної початкової історичної освіти: 1) історична освіта учнів 1–3(4)-х класів, де історичну інформацію школярі отримували в основному на уроках читання та з інтегрованих курсів; 2) історична освіта учні 5-го класу, що здійснювалася через вивчення курсу “Історія України”. У процесі становлення пропедевтичного курсу історії України тривала апробація кількох змістових напрямів: 1) початковий курс із стислим викладом найважливіших подій історії України; 2) курс вітчизняної історії та рідного краю; 3) історичне краєзнавство.

Проведене тривале педагогічне спостереження впродовж 1990–2002 рр. уроків із початкового курсу історії (682 уроки, із них 642 уроки в школах Рівненщини), дозволило уточнити типологічний та видовий ряд уроків, їх структуру, залежність типу уроку не лише від педагогічної майстерності та загальної підготовленості учнів, але й від засобів навчання та обсягу матеріалу. Серед найуживаніших типів уроків курсу виділені: 1) урок вивчення нового матеріалу та формування умінь; 2) урок перевірки знань та умінь; 3) урок узагальнення та систематизації знань; 4) комбінований урок. У процесі дослідження з’ясовано, що найчастіше при викладанні пропедевтичного курсу історії України використовуються комбінований та урок вивчення нового матеріалу й формування умінь: відповідно – 344 (50%) та 285 (42%).

Дослідження типологічного ряду та нестандартних уроків зумовили необхідність доповнити характеристику уроку аналізом видового ряду (за формою). Враховуючи домінуючі методи навчання, ми уклали класифікацію уроків із пропедевтичного курсу історії за їх формою: 1) ігрові, 2) наочні, 3) словесні, 4) наочно-словесні, 5) наочно-ігрові, 6) словесно-ігрові.

Результатом проведеного дослідження стала розробка навчально-методичного комплексу з пропедевтичного курсу історії України, до якого увійшли: програма, підручник “Оповідання з історії України”, робочий зошит учня, навчальна книга-хрестоматія “Джерело”. Навчальна програма укладена на основі хронологічно-тематичного принципу в поєднанні з краєзнавчим, що відповідає основним принципам відбору матеріалу до курсу. У програмі обґрунтовано комплексне поєднання загального історичного матеріалу з краєзнавчим, використання навчальних екскурсій та підсумкових уроків “Перевір себе” за темами курсу.

Основною формою подачі навчального матеріалу в підручнику нами обрано оповідання, які складаються з історичного тексту, словника, інформаційного блоку “Цікаво знати” та ілюстративних матеріалів, що посилюють емоційно-образне сприйняття теми. Поглибити знання з історії та отримати додаткову інформацію допомагає хрестоматія “Джерело”, яка укладена за тематичним принципом, містить довідки про авторів та зміст писемних джерел, словник, запитання й завдання. У зошиті учня змодельована схема роботи за темою, яка включає систему запитань і завдань, навчальну гру і допоможе опрацювати зміст оповідань, якісно його засвоїти, набути певних умінь, перевірити результативність учнівської праці. Вищезгадані складові

навчально-методичного комплексу розроблені на основі детального дослідження навчально-методичного забезпечення пропедевтичних курсів історії упродовж тривалого розвитку, результативності їх використання в практиці навчання історії.

Висновки:

Історична пропедевтика формувалася як складова шкільної історичної освіти. Її генезис залежав від характеру реформування історичної освіти та освітньої галузі в цілому. Це дозволило нам розробити і теоретично обґрунтувати періодизацію розвитку історичної пропедевтики. Вона складає п'ять періодів: I-й – XVIII ст.; II-й – XIX ст.; III-й – 1900–1920 рр.; IV – 1920–1991 рр.; V-й – з 1991 р.

Зміст історичної пропедевтики у XVIII–XX ст. перебував у залежності від освітніх систем і був зумовлений суспільно-політичними, соціально-економічними і культурно-освітніми чинниками. Його основу складала історія титульних націй - австрійської, польської, російської. Суттєві зміни у змісті історичної пропедевтики відбулися в роки національно-демократичної революції (1917–1920 рр.), коли уперше його основу склала історія українського народу. В радянські часи пропедевтичний курс історії став епізодичним курсом історії СРСР. З проголошенням незалежності України й відродженням національної школи розпочався новий етап формування змісту історичної пропедевтики, основу якого склала історія України.

Упродовж тривалого розвитку шкільна історична пропедевтика була навчальною дисципліною як початкової, так і загальноосвітньої школи. Детальний аналіз її змісту та характеру використання його на різних ступенях навчання дозволяє обґрунтувати сутність поняття “історична пропедевтика” як початковий курсу історії, що викладений у стислій формі, в основі якого лежать найважливіші історичні події держави, сторінки з життя народу та його відомих представників.

Історична пропедевтика як складова шкільних курсів історії впливала на формування суспільної та історичної свідомості. Політичні режими досить вдало маніпулювали історичною освітою для виховання молоді й утвердження ідеалів системи, яку вони представляли. Демократизація українського суспільства та проголошення незалежності України в 1991 р. докорінно змінили пріоритети навчання та освітньо-виховні завдання шкільної історії взагалі та історичної пропедевтики зокрема. Сучасна історична пропедевтика покликана впливати на традиційні стереотипи мислення та менталітет громадян України, виховувати людину нової держави засобами формування її історичної свідомості.

Встановлено основні принципи відбору історичного матеріалу до курсу (хронологічний, тематичний, біографічний) та здійснено на основі вищезгаданих принципів класифікацію навчальних програм: класичні (традиційні), культурно-побутові, еволюційні, тематичні, хронологічно-тематичні.

Методика історичної пропедевтики розвивалася як складова методики викладання історії і змінювалася в залежності від потреб освітньої галузі. Сьогодні вона покликана забезпечити вирішення складного комплексу освітньо-виховних та розвиваючих завдань шляхом поєднання колективних, індивідуальних форм роботи та інноваційного навчання.

Удосконалено характеристику уроку з пропедевтичного курсу історії через більш чітку розробку його типологічних та видових ознак. Типологія уроків з історичної пропедевтики включає: урок вивчення нового матеріалу та формування умінь; урок перевірки знань та умінь; урок узагальнення та систематизації знань; комбінований урок. Видовий ряд уроків складають: ігрові, наочні, словесні, наочно-ігрові, наочно-словесні та словесно-ігрові уроки.

Розроблено навчально-методичний комплекс із пропедевтичного курсу історії України, що включає: програму, підручник “Оповідання з історії України”, робочий зошит учня, навчальну книгу-хрестоматію “Джерело”. Вищезгаданий комплекс дозволить на якісно новому рівні організувати навчання історії у 5-му класі загальноосвітньої школи.

У сучасній школі історична пропедевтика функціонує на двох рівнях: п е р ш и й – початкові класи; д р у г и й – 5-й клас. Оскільки упродовж тривалого розвитку пропедевтичні курси історії входили частіше до навчальних планів основної школи, ніж початкової, і виконували функцію підготовчих дисциплін для вивчення елементарних та систематичних курсів історії, то це дозволяє обґрунтувати необхідність її подальшого функціонування в основній школі. Цю тенденцію варто враховувати в майбутньому при розробці концептуальних засад та державних стандартів шкільної історичної освіти.

Прогнозуючи розвиток історичної пропедевтики на майбутнє десятиріччя, з урахуванням тенденції щодо збільшення уваги історичному краєзнавству, вважаємо, що відбудеться глибша інтеграція вітчизняної історії та краєзнавчого компоненту, яка сприятиме реалізації освітньої моделі: “ Історія краю – історія держави – історія сусідніх країн – історія світу”. Таке поєднання у свою чергу позитивно вплине на процес навчання та систему методичного забезпечення курсу.

Виконана робота не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого дослідження потребують: система науково-методичного забезпечення історичної пропедевтики на сучасному етапі розвитку школи; поєднання традиційних та інноваційних підходів щодо формування змісту підручників з історичної пропедевтики; місце й роль історичного краєзнавства в початкових курсах історії тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мисан В. Якої історії та як потрібно вчити п'ятикласників // Історія в школах України. – 1996.–№1.– С. 29–30.

2. Мисан В. Робота в динамічних парах на уроках з початкового курсу історії України // Історія в школах України. – 1996. – №1. – С. 31–33.
3. Мисан В. Тематичне планування початкового курсу історії України. 5 кл. // Історія в школах України. – 1997. – №3. – С. 22–25.
4. Мисан В. Перші підручники з початкового курсу історії України // Історія в школах України. – 1999. – №1. – С. 37–42.
5. Мисан В. До питання про назви курсів шкільної історії // Історія в школах України. – 2000. – №2. – С. 2–5.
6. Мисан В. Характеристика уроку з пропедевтичного курсу історії України // Історія в школах України. – 2001. – №1. – С. 26–31.
7. Мисан В. Історія ХХ століття в елементарному курсі історії України середньої загальноосвітньої школи // Українська історична дидактика: Міжнародний діалог: Зб. наук. ст. – К.: Генеза, 2000. – С. 260–263.
8. Мисан В.О. Оповідання з історії України, рідного краю. 5 кл. Ч. 2. – Рівне, 1992. – 95с.
9. Мисан В.О. Оповідання з історії України, рідного краю. 5 кл. Ч. 1. – Рівне, 1992. – 115 с.
10. Мисан В.О. Оповідання з історії України та рідного краю: Підручник для 5-го класу середньої школи – К.: Генеза, 1995. – 144 с.
11. Мисан В.О. Оповідання з історії України: Підручник для 5-го класу середньої школи – К.: Генеза, 1997. – 208 с.
12. Мысан В.А. Рассказы по истории Украины: Учебник для 5-го класса средней школы. – К.: Генеза, 1997. – 208 с.
13. Misan V. A. Schite din istoria Ucrainei: Manual pentru cl. A 5-a ... limba de pred. rom. die Ucraina. – Lviv: Svit, 1998. – 224 p.
14. Miszan V.O. Olvasmanyok Ukrajna tortenetebol: Tankonyv a kozepiskolak 5. oszt. Szamara. – Lviv: Svit Kiado, 1998. – 224 old.
15. Mysan Wiktor. Opowidania z historii Ukrainy: Podrecznik dla kl. 5 szk. Ukrainy z. pol. Jez. Naucz. – Lviv: Svit, 2001. – 224 s.
16. Мисан В., Олексин Ю. Історія України (експериментальна програма). 5 кл. // Програми для середньої загальноосвітньої школи... – К.: Перун, 1996. – С. 9–14 (90%).
17. Мисан В. О. Зошит учня з навчального курсу “Оповідання з історії України, рідного краю”. 5кл. – Рівне, 1992. – 64 с.
18. Мисан В. Робочий зошит учня. – К.: Генеза, 1995. – 64 с.
19. Мисан В. Робочий зошит з історії України учня 5 класу. – К.: Генеза, 1997. – 152 с.
20. Мисан В.О. Джерело: [Навчальна книга-хрестоматія з початкового курсу історії України для 5-го класу середньої школи]. – К.: Генеза, 1997. – 72 с.

21. Мисан В.О. Місце вчителя в організації краєзнавчо-пошукової роботи учнів у процесі вивчення початкового курсу історії України // Виховання учнівської молоді в дусі миру і взаєморозуміння: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції – Рівне, 1992.– С.260–270.
22. Мысан В.А. Нравственное воспитание личности отечественной историей // Проблемы формирования нравственной устойчивости личности в современных условиях: Материалы методической научно-практической конференции. Ч. 1 – Чебоксары, 1993. – С. 262–263.
23. Мисан В.О. Вдосконалення форм роботи музею та школи по вивченню історії рідного краю // Волинь незабутня: Тези IV регіон. Науково-практична конференція “Краєзнавчі дослідження з історії Волині. Нові підходи, форми й методи”. - Рівне, 1993. – С. 71–73.
24. Мисан В.О. Особливості регіонального варіанту початкового курсу історії України // Українознавство і гуманізація освіти: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ, 1993.– С. 106–107.

АНОТАЦІЯ

Мисан В. О. Розвиток історичної пропедевтики в українській школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02. – теорія і методика навчання історії. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2003.

У дисертаційному дослідженні розроблено періодизацію розвитку початкової історичної освіти, проаналізовані шляхи генези змісту й практики шкільної історичної пропедевтики, визначено сутність поняття “історична пропедевтика”, структурні компоненти та принципи, згідно яких на різних етапах шкільництва укладалися початкові курси історії, узагальнено сучасні тенденції у розвитку початкових курсів історії, що дозволить прогнозувати подальше майбутнє історичної пропедевтики.

На основі тривалого педагогічного спостереження систематизовано класифікацію уроків із початкових курсів історії за типологічними й видовими ознаками, розроблено навчально-методичне забезпечення сучасного пропедевтичного курсу історії України для загальноосвітньої школи; обґрунтовано доцільність використання навчально-методичних комплексів з історичної пропедевтики; до наукового обігу введено нові документи, історичні факти, які дають можливість створити цілісне уявлення про розвиток шкільної історичної пропедевтики.

Ключові слова: історична пропедевтика, методика викладання, навчально-методичний комплекс, початкова історична освіта, тип уроку.

АННОТАЦИЯ

Мысан В.А. Развитие исторической пропедевтики в украинской школе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02. – теория и методика преподавания истории. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2003.

В диссертационном исследовании определена сущность понятия “историческая пропедевтика” как начального курса для ознакомления с историей, в основе которого важнейшие исторические события государства, страницы из жизни народа и его известных представителей.

Анализ развития исторической пропедевтики в украинской школе позволил выделить ее пять основных периодов: I-й – XVIII в.: становление начального исторического образования и пропедевтических курсов; II-й – XIX в.: формирование начального исторического образования и пропедевтических курсов как составных школьного исторического образования; III-й – 1900–1920 гг.: формирование начального исторического образования как составной части школьного исторического образования в условиях возрождения Украинского государства и национальной школы: а) 1900–1917 гг. – функционирование исторической пропедевтики в условиях революционных изменений начала XX в. и под воздействием Первой мировой войны; б) 1917–1920 гг. – историческая пропедевтика как учебная дисциплина украинской национальной школы; IV-й – 1920 – 1991 гг.: развитие начального исторического образования в условиях советской школы: а) 1920 – начало 1930-х – развитие начального исторического образования в период становления советской власти; б) 1934 – конец 1960-х – функционирование исторической пропедевтики в начальной школе; начало 1970-х – 1991 г. – изучение курса “Эпизодические рассказы истории СССР” в основной школе; V-й – с 1991 г.: формирование содержания и методики преподавания начального исторического образования и пропедевтического курса истории Украины: а) 1991 – 1992 гг. – внедрение начального курса истории Украины, апробация проекта программы исторической пропедевтики; б) с 1993 г. – начальный курс истории Украины как обязательная дисциплина национальной общеобразовательной школы.

Проведенное исследование подтверждает мысль о том, что содержание исторической пропедевтики зависит от общественно-политических, социально-экономических и культурно-образовательных факторов. Оно определялось образовательными системами стран, в которые входили украинские земли. С провозглашением независимости Украины и возрождением системы национального образования начался новый этап формирования исторической пропедевтики, основу которой составляет история Украины.

В исследовании подтверждена мысль о том, что историческая пропедевтика осуществляет непосредственное влияние на формирование общественного и исторического сознания, поэтому ее использовали, как средство воспитания подрастающего поколения на всех этапах развития.

Методика исторической пропедевтики совершенствовалась в процессе развития школьного исторического образования. Сегодня она призвана решать образовательно-воспитательные и развивающие задачи с использованием коллективных и индивидуальных форм работы.

Урок, как основная форма обучения, традиционно был и остается основным инструментом исторической пропедевтики в осуществлении ее задач. Развитие урока способствовало расширению его типологического и видового ряда. Современная характеристика урока начального курса истории невозможна без учета его типа и вида (формы). Типологический ряд уроков с исторической пропедевтики составляют: урок изучения нового материала и формирования умений; урок проверки знаний и умений; урок обобщений и систематизации знаний; комбинированный урок. Видовой ряд уроков составили: игровые, наглядные, словесные, наглядно-игровые, наглядно-словесные, словесно-игровые.

В современной украинской школе историческая пропедевтика функционирует на двух уровнях: I-й – начальная школа, где исторические знания получают на уроках чтения и интегрированных курсов; II-й – основная школа, где изучается начальный курс “история Украины”. Прогнозируя развитие исторической пропедевтики на ближайшее десятилетие и учитывая тенденцию интегрирования отечественной истории как базового компонента с историческим краеведением, считаем, что будет происходить более глубокая интеграция отечественной истории с краеведением, что поможет реализовать модель: “История края – история отечества – история соседних стран – история мира”.

Ключевые слова: историческая пропедевтика, методика преподавания, начальное историческое образование, тип урока, учебно-методический комплекс.

ANNOTATION

Mysan V.O. The development of historical propedevtics in Ukrainian school.- Manuscript.

Thesis for Candidate's degree in Pedagogics on speciality 13.00.02 – theory and methods of teaching history. National Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, Kiev, 2003.

In the thesis investigation the nature of the concept "historical propedevtics" is defined, the periodization of the development of primary historical education is compiled, the ways of genesis of the contents and practice of school historical propedevtics are analysed.

The structural component and principles are defined according to which the primary history courses on various stages of schooling were compiled. The contemporary tendencies in the development of primary history courses are summarized that will help to forecast the future of historical propedevtics.

On the strength of the prolonged pedagogical observation the classification of lessons in primary history courses is systemized according to the standard and specific features, educational methodic supply of contemporary propedevtic history of Ukraine courses for secondary school is developed; the expediency

of the use of educational-method complex in historical propedevtics is substantiated; new documents, historical facts are put into general scientific use that give opportunity to form integrated conception as for the development of school historical propedevtics.

Key words: historical propedevtics, primary historical education, methods of teaching , the type of the lesson, the form of the lesson, teaching – methodological complex.